

SOCIOLOGY

**АКТУАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В УМОВАХ КАРНАВАЛІЗАЦІЇ МІСЬКОГО ЖИТТЯ**

Канд. соціол. наук, Міхно Н. К.

Україна, Харків, докторант кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30042019/6461

ARTICLE INFO

Received 25 February 2019

Accepted 16 April 2019

Published 30 April 2019

KEYWORDS

national identity,
urban space,
carnivalization,
everyday life,
holiday,
collective actions.

ABSTRACT

The main attention in this article is focused on the definition of the characteristic features of the processes of carnivalization of urban space in the conditions of modern Ukrainian society. The changes that occur in the space of everyday life against the background of General trends in social life – globalization, virtualization, changes in the specifics of communications, the spread of emotional capitalism. The main functional imperatives of carnival as a form of collective action are fixed. It is determined that in the conditions of carnivalization of urban life there is an actualization of national identity against the background of a number of events of socio-political, economic, national and cultural life of Ukrainian society. The data of sociological studies that record the growth of patriotism, civic responsibility and the level of national identity in recent years. Invited to pay attention to the instruments of incorporation of the symbols of the national community in the process of the ritual of the festive action.

Citation: Міхно Н. К. (2019) Aktualizatsiia Natsionalnoi Identychnosti v Umovakh Karnavalizatsiia Miskoho Zhyttia. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 3(15). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/30042019/6461

Copyright: © 2019 Міхно Н. К. This is an open-access article distributed under the terms of the **Creative Commons Attribution License (CC BY)**. The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

В контексті аналізу проблематики міського простору у фокусі соціологічного підходу, в першу чергу, увага зосереджується на категорії «соціальний простір», яка є однією з фундаментальних у теоретичній соціології. Свою увагу на соціальний простір як об'єкт наукових рефлексій звертали такі представники класики соціологічної науки як О. Конт, Е. Дюркгейм, П. Сорокін, Т. Парсонс, П. Бурд'є та ряд інших не менш відомих вчених. Якщо ми звернемо погляд до витоків формування соціології міста, побачимо, що особливу увагу до вивчення особливостей розвитку соціального простору загалом та до дослідження безпосередньо просторових детермінант міста демонструють представники Чикагської школи – Р. Парк та Е. Бьорджесс (як приклад, в контексті концепції концентричних кіл). В той же час на протиположності їм, Л. Вірт звертає увагу на диференціацію міст не лише за показником територіальних характеристик, а й крізь призму спільного проживання мешканців міст – відповідно в результаті змін специфіки міського життя (підвищення темпоритму, підсиленням вертикальної мобільності, збільшенням інтенсивності та характеру міжособистісних комунікацій) місто починає характеризуватися мозаїчністю мікрорівня. Цікавим та важливим для аналізу є також той факт, що А. Лефевр пропонує підхід до розгляду таких аспектів міського простору як соціокультурна складова, звертаючи увагу на архітектурні об'єкти як важливі елементи простору міста[1]. Не меншу вагу в контексті вивчення особливостей процесів в сучасних містах є теоретичні та методологічні конструкції таких дослідників як М. Кастельс, Ч. Лендрі, К. Лінч, Д. Джекобс та низки інших вчених. Відмітимо, що в контексті

української наукової думки в напрямку вивчення міської проблематики працює ряд соціологів, серед них варто обов'язково виділити І. Прибиткову, О. Міхеєву, В. Середу, Ю. Сороку, Л. Малес, М. Соболевську, О. Мусієздова, А. Петренко-Лисак та інших.

В межах даної роботи пропонується звернутися до розгляду такого аспекту міської проблематики як актуалізація національної ідентичності в контексті карнавалізації міського життя.

Чому саме фрейм карнавалізації міського простору стає дієвим в сучасних умовах? Як зазначає відомий урбаніст Л. Мамфорд, місто виступає певною платформою для соціального дійства, а інші аспекти, такі як політика, мистецтво, освіта, лише створюють умови для більшої наповненості та ефектності «соціальної драми» [2]. Якщо ми звернемося до витоків актуалізації даного питання, то побачимо, що в історичному розрізі карнавал та містерія зароджуються як досить великі масові заходи в культурі середньовічних європейських міст та взаємопов'язані між собою. Особливо важливими є як формально-стильовий так і змістовний аспекти, що презентують два типи світосприйняття та покладені в основу вторинної, генетично міцної, але змістовно видозміненої і збагаченої естетичної пам'яті. Беручи до уваги той факт, що простором розгортання карнавальних дій виступає міський простір і розуміючи, що місто має «дискурсну основу та належить наративу, за допомогою якого місто постає як текст, що містить унікальну інформацію про знакові семантичні утворення» [15, 350] в процесі аналізу специфіки розгортання карнавалізації міського життя ми маємо змогу виявити характерні особливості конструювання змістовних форм ідентичностей в просторі міста.

Оскільки сучасне суспільство характеризується соціальною дифузією, розмиттям меж між святом та повсякденністю, що відображається у феномені тотальної карнавалізації [3, с.146-148], то необхідно розглянути яким чином на формування соціокультурного простору впливає ряд факторів, зокрема глобалізація та віртуалізація суспільства, що передбачають породження нових типів комунікації. Відбувається переосмислення соціального буття в цілому: сучасне суспільство породжує, такі явища як медіа, створення нових форм масової культури і відповідно людина відчуває святково-ігрову атмосферу часу з його карнавальними правами та свободами [4, с. 291], де є можливість переінакшувати, перевертати все «догори ногами», надягати маски (у прямому і переносному сенсі). Карнавальні мотиви наповнюють повсякденне життя: комічна амбівалентність (інконгруентність) виявляється у різних формах – особливо в сучасних: Інтернет-сайтах, інтернет-жанрах, нових комедійних TV програмах. Дискурс міста пропонує карнавальні відгінки у рекламі, банерах, театралізованих святах тощо, а отже дух карнавалу, його світосприйняття, що втілюється у його різноманітних формах, може бути відображенням сучасної реальності, часу змін [5, с. 24].

Важливим є усвідомлення, що святковий час у місті завжди дотичний до часу дозвілля, яке є спробою подолати постійний тиск буденності, вийти поза межі необхідності та легітимації. Вільний час у місті збігається із святковим у виконанні важливої функції культури – компенсаторної, що дає можливість людині через культурні практики «зняти» психічну напругу, яка мала місце в буденності. Для міської культури характернее ототожнення святкового часу із «дозвіллям» або «вільним часом», однак це незовсім правильно.

Першою вагомою відмінністю між святковим часом і дозвіллям є їх різна спрямованість стосовно людей. Святковий час об'єднує людей навколо спільної ідеї чи мети, а от дозвілля у кожного своє, воно характеризується більшою роздробленістю і розмежованістю в інтересах. У цьому сенсі свято дозволяє поглянути на відмінності як щось зовнішнє, і хронотоп, роздроблений внаслідок зіткнення між статями, віковими групами, особистими інтересами, мовами, расами, багатством і бідністю зцілює та об'єднує. Так, варто звернути увагу на те, що М. Бахтін описав карнавал як спосіб долання соціальних ієрархій і диктату міста. Дослідник вдало зазначає, що «у карнавалі саме життя грає, а гра на певний час стає самим життям». Щодо злиття ієрархій, в тому числі просторових, М. Бахтін зазначає: «Справді, карнавал не знає поділу на виконавців і глядачів. Він не знає рампи навіть у первинній своїй формі... Карнавали не споглядають, – в них живуть, і живуть всі, бо за своєю ідеєю він всенародний». Дослідник акцентує на важливому атрибуті святковості – його принциповій вітальності та активності.

Другою відмінністю між святковим часом і дозвіллям є їх різний спосіб прояву. Коли свято вирізняється явним і відкритим проявом спільних для людей змістів і кодів, то дозвілля володіє більш прихованим, непомітним потенціалом, що віддаляє його від святкового часу і наближує до повсякденного. У дозвіллі наявні приховані зони культури або «неписані правила» міської спільноти, що виконуються, але часто завуальовані символічно. Тому в міській культурі здавна випрацьовуються відповідні місця для відпочинку.

Не менш важливим є функціональний імператив карнавалу як колективної форми взаємодій у міському просторі. Так карнавал як елемент загальної системи культури свята є полі функціональним, при цьому комплекс основних функцій складаються з світоглядної, комунікативної, регулятивної, аксіологічної, трансляційної, виховної, художньо-естетичної, креативної, компенсаторної, релаксаційної. В свою чергу, виникає ієрархічний поділ, який детермінується характером свята, загального соціокультурного контексту та структури святкової культури, а специфіка знаково-семіотичної організації карнавалу як тексту культури полягає у взаємодії ряду мовних структур та відображенні дійсності у символічній та метафоричній формах. Також відмітимо, що внутрішньо текстовий діалог культур в межах карнавалу сприяє створенню нових сенсів та виникає в результаті взаємодії з іншими текстами. Сприйняття та розуміння карнавалу відрізняється широкою варіативністю, так як залежить від соціально-психологічних, історичних, загальнокультурних та особистісних факторів.

Одним з ключових аспектів карнавалу є його інкорпорованість у публічний простір. Саме публічність домінуючих форм святкового життя дає можливість поєднання в емоційно-змістовному сенсі особистості та соціуму. Окрім того, варто підкреслити, що сенс будь-якого свята (як державного, національного, так і сімейного) реалізується та транслюється шляхом культурних практик повсякденності та ритуальну складову свята – нова міфологія стає основою для нових ритуалів в ході яких суб'єкт культури формує/підтверджує власну ідентичність. А отже повсякденність вступає важливим простором інституціоналізації святкових форм та конструювання різних видів ідентичностей. В свою чергу повсякденна життєдіяльність людей складається з ряду подій, так званого континуального простору подій, які є поодинокими, постійно повторювальними, тривалими та ситуативними. Подібний ряд подій змінює порядок повсякденності, оскільки він є відчутним та вирізняється як на індивідуальному, так і на колективному рівнях, займає важливе місце в соціальній/індивідуальній пам'яті.

В соціально-гуманітарних дослідженнях присутній фокус аналізу на місто як простір, що містить семантичну виразність та маркується специфічним чином. Дана точка зору є придатною до розгляду як міст із значним історичним минулим, так і до міст, які формувалися з історичної «порожнечі». На рівні семантичного аспекту, синтагматичний також набуває значення – міська архітектура стає важливим фактором свята. Так міські проспекти та площі завжди були та залишаються комфортним місцем для проведення міських свят. Протяжність вулиці задає кінематику свята, його характерний темпоритм. Центральні вулиці міст передбачають рух маси містян в межах певного дійства, а глядачі розміщуються на пішохідній зоні дороги. Тобто сучасна міська культура, в просторі якої можуть розгортатися різноманітні форми свята (свято як ритуал, як спосіб рекреації, як спосіб формування культурних цінностей, національної, політичної ідентичності та ін.) дає змогу розглянути свято не лише як соціально-культурний феномен, але й як якість певного дійства в тому випадку, коли відбувається зміна цільових установок та поєднання елементів свята з рядом програм (політичними, маркетинговими та ін.). В даному випадку найбільш ефективним є залучення такого поняття постмодерністського підходу як «симуляція», що не лише фіксує феномен тотальної семіотизації життя, а й дає змогу проаналізувати механізми репродукції певного сценарію.

Переворот в інтерпретації феномена ідентичності стався з появою теорії соціального конструктивізму П. Бергера та Т. Лукмана. Автори визначили ідентичність як соціальний конструкт, який «формується соціальними процесами», тобто «підтримується, видозмінюється, або навіть переформатовується соціальними відносинами» [6, с. 219]. А отже, в умовах колективних дій, які підсилені емоційним навантаженням створюються умови для актуалізації тієї чи іншої форми спільності, зокрема національної ідентичності, якщо змістовна сторона карнавального руху пов'язана з державними або національними святами.

Окреслимо загальний контекст розвитку українського суспільства в останні декілька років. В умовах соціально-політичних подій, які відбулися з початку 2014 року – революція Гідності, військові дії на Сході України – зафіксовано актуалізацію почуттів патріотизму, руху організацій громадянського суспільства, підвищення рівня національної ідентичності у порівнянні з іншими видами ідентичності мешканців міст країни. Так за результатами досліджень, проведених Центром Разумкова в межах проекту «Формування спільної ідентичності громадян України в нових умовах: особливості, перспективи і виклики» у 2016 році, дві третини (67%) респондентів вважають себе патріотами України, 10% відповіли на це питання негативно, 10% – відповіли, що це залежить від ситуації, а 13% вагалися з відповіддю. За самооцінками респондентів, найбільшою мірою почуття патріотизму посилили героїзм і самовідданість українських військових, добровольців, волонтерів,

виявлені в боротьбі проти російської агресії та сепаратистських рухів (на це вказали 71% опитаних), російська агресія проти України: анексія Криму, військова підтримка сепаратистських формувань на Донбасі, що принесли значні людські та економічні втрати (55%), Майдан (50%), конфлікт на Донбасі та його наслідки (49%). Обираючи між різними територіальними спільнотами, більшість респондентів ідентифікують себе як громадян України. Для представників молодшого покоління більшу значимість, ніж для представників старших вікових груп, має загальнонаціональна ідентичність, значимість локальної ідентичності для молоді зменшується. Результати опитування дозволяють зробити висновок, що ідентичність громадян України продовжує формуватися у напрямі усвідомлення себе як окремої спільноти, політичної нації, яка має власну країну, історію, мову, культуру, спільне (за основними цілями) бачення майбутнього. [7]

Наведені дані свідчать про підвищення рівня національної ідентичності на протязі останніх років. Окрім зазначених подій важливим контекстом виступає загальний фон емоційного капіталізму, що розгортається у сучасному суспільстві, що виступає не просто основою економічної системи, а й в певному сенсі суспільно-політичним устроєм, новим соціально-політичним продуктом. Це простір виробництва і споживання, в якому відбувається обмін не товарами, послугами, сенсами чи ідеями, а емоціями, які у принципі виключені з комерційної сфери. Так, стратегія капіталізації емоцій призвела до трансформації патріотичних почуттів і пережитих відповідних емоцій у ресурс продажу і споживання. Значущість театралізації, карнавалізації та ритуалізації у сучасному соціокультурному просторі значно обумовлена перформативністю взаємовідносин, набуттям рис видовищності й гри. Із розвитком засобів масової комунікації, все більше набуває значення яскраве театралізоване дійство. Окрім того, для театралізації часто властива зорієнтованість на побудову перформансів, організованих на центральних міських площах, у приміщеннях чи поблизу будівель. Але разом з тим відбувається поширення зображень державних символів не лише на архітектурних об'єктах, але й в особистому просторі людей, тим самим транслюється мода на патріотизм. Поширюються у медійному дискурсі емоційно забарвлені соціально-політичні гасла на тему патріотизму [8]. Розглядаючи карнавалізацію міського простору як контекст в умовах якого можливим є посилення почуттів колективної спільності, спостерігається ситуація коли під час великих міських свят (День міста, День незалежності та ін.) під час типових ритуальних святкових дій активно використовуються як офіційні національні символи (прапор, герб), так і історично-культурні (вишиванки, стилізовані зачіски, народна музика та ін.), які поступово переходять від ситуативно-святкового статусу до трендового явища в просторі повсякденності міського життя. Фіксується і зворотній механізм інституціоналізації – із використанням інструментів карнавалу як способу організації міського простору спрощується процес «органічності» сприйняття нових культурних кодів (як приклад: інтеріоризація нових топонімів в результаті процесів декомунізації – подій святкових дій проходять на основних площах та центральних вулицях міста, що мають нові найменування), нових державних свят (як приклад: 14 жовтня – День захисника України). Тобто ми можемо спостерігати яким чином розгортаються процеси національної ідентифікації в умовах такого дієвого фактору як карнавалізація міського простору.

REFERENCES

1. Lefevr, A. (2010). Sotsialnoe prostranstvo. *Neprikosnovenny zapas*, 2 (70). Retrieved from <http://magazines.russ.ru/nz/2010/2/le1.html>.
2. Mumford, L. (2001). What is city? *The City Reader*. 2nd ed. / ed. by R. T. Le Gates, F Stout. London; New York.
3. Eko, U. (2007). *Polnyy nazad! «Goryachie voyny» i populizm v SMI*. Moskva: Eksmo.
4. Bakhtin, M. (2002). *Problemy poetiki Dostoevskogo*. Moskva: Yazyki slavyanskoy kultury.
5. Fedorova, L. (2016). Yazykovoy karnaval kak zerkalo realnosti. *Karnaval v yazyke i kommunikatsii: kollektivnaya monografiya*. Moskva: RGGU.
6. Rostecjka, S. (2016). Nacionaljna identychnostj: pryroda, sutnistj ta problemy formuvannja. *Visnyk Ljvivskogho universytetu. Serija filos.-politologh. Studiji*, Vypusk 8.
7. *Konsolidacija ukrajinskogho suspiljstva: shljakhy, vyklyky, perspektivy* (2016). Informacijno-analitychni materialy do Fakhovoji dyskusiji 16 ghrudnja 2016r. Retrieved from <http://razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf>.
8. Sokol, M. (2016). Patriotizm jak produkt emocijnogho kapitalizmu. *Materialy Reghionalnojji naukovopraktychnoji konferenciji / vidp. za vypusk, profesor V.V. Kryvoshejin*, Vydavnyctvo «Ghrani».